

GENEL TÜRK TARİHİ

ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Cilt/Volume 5, Sayı/Issue 10, Temmuz/July 2023, ss. 819-828.

Geliş Tarihi–Received Date: 09.05.2023 Kabul Tarihi–Accepted Date: 17.06.2023

ARAŞTIRMA MAKALESİ – RESEARCH ARTICLE

SAHA (YAKUT) BOYLARI VE RUS İŞGALİNİN ARDINDAN YAKUT BÖLGESİNE YENİDEN YERLEŞİM*

 10.53718/gttad.1294647

 YUSUF KILIÇASLAN**

ÖZ

Saha ulusunun ortaya çıkışı Moğol baskısının bir tezahürü olarak bugün tarihçiler tarafından kabul edilmektedir. Efsanelere göre Sahaların atası Omogay-Bay ve Elley olarak belirtilmektedir. Omogay-Bay ve Elley grubu Lena Nehri'nin orta akımına, Erkeney ve Tüymada vadilerine yerleşmişlerdir. Omogay-Bay'ın devamı olarak Namlar, Elley'in devamı olarak ise Kangalaslar kabul edilmektedir. Özellikle bölgede Türk varlığı Kangalas boyu ile ilişkilendirilmektedir. Nam boyunun ise Türk-Moğol etnogenezi sonucunda oluştuğu yaygın görüştür. Kangalasların Sahalar arasında en kalabalık boy olması, Rus işgalinin ardından içlerinden ayrılan urugların diğer etnik grupları hâkimiyet altına almasıyla yakından ilişkilidir. Bilinmeyen coğrafyada yeni yaşam koşullarına hızlı uyum sağlayan Sahalar, sığır yetiştiriciliği, balıkçılık ve avcılık gibi hayati önem taşıyan alanlarda eski bilgi birikimleriyle kısa sürede uzmanlaşmışlardır. Bilim adamları bu kültür dairesini Pastoral Arktik Medeniyeti olarak tanımlamaktadırlar. XVII. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren Sahaların yerleşik oldukları bölgeler Lena Nehri'nin orta ve üst akımları, Yana ve Olekma nehrinin aşağı boyları, Vilyu, Jigan, Molodi ve Omyakon bölgeleridir. Rusların bölgeye geldiği 1620 ve yerleşmeye başladığı 1630'lu yıllarda Sahalar nehir güzergâhlarında boylar halinde yaşamını sürdürmekteydiler. Yakut bölgesine Saha Türklerinin hâkim olmasıyla bölgede ikamet eden Tunguz grupları ise dağ-tayga bölgelerine çekilmişlerdir. Rus gücünün Orta Lena havzasında baskın unsur haline gelmesi bölgede konar-göçer halde yaşayan tüm etnik grupları hareket etmesine dolayısıyla yeni bir göç dalgasına sebep olmuştur. Rus işgalinden kısa süre önce gerçekleşen Tunguz-Saha mücadelesinin sonucunda yerel toplulukların göçü ile belirsizleşen boy sınırları ve etki alanları ikinci göç dalgasıyla daha da karmaşık hale gelmiştir. Bu belirsizlik yeni boyların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Rus kaynaklarının verdiği bilgilere göre Lena Nehri'nin orta akımında altı Saha boyunun ismi zikredilmektedir. Sonraki yüzyıllarda Bayagantay ve Düpsün gibi ismi zikredilmeyen yeni boyların varlığı bu göç dalgasıyla açıklanabilmektedir. Sahaların bugün yaşadıkları topraklar Sayan Dağlarının eteklerinden başlayarak, Angara Nehri'nden, Lena Nehri'nin üst akımına kadar olan bölgeyi içine alır. Sahaların kökenleri hakkında tartışılan farklı nazariyeler onların tarihi coğrafyalarını belirlememize yardım etmektedir. Sahaların kökeni hakkında en çok kabul gören güney köken nazariyesidir. Bunu savunan bilim adamları erken dönemde Sahaların Baykal Gölü'nün güneyi ile Angara Nehri arasında yaşadıklarını oradan Lena havzasına geldiklerini kabul ederler. Kuzey'de İndirgka ve Kolım nehirleri arası Tunguzlar ve Yukagirler'in yaşadığı topraklardır. Lena ve Olenk nehirlerinin kesiştiği noktada ise Tunguzlar ve Sahalar ikamet etmekteydi. Sahaların efsanelerinde önceden Lena Nehri'nin yukarı akımıyla Baykal Gölü'nün batısında Buryatlar ve Moğollar ile komşu olduğu anlaşılmaktadır. Efsaneye göre kabileler arasında yaşanan savaş sonucunda Sahalar bu toprakları terk ederek Lena Nehri'nin orta akımına geldiler ve burada yerleşik Tunguzları yerlerinden sürdüler. Rus Kozakları ile karşılaştıklarındaysa bugünkü yerleşik olduğu bölgede ikamet eder vaziyetteydiler. Rus-Kozaklarının mezalimi karşısında Saha Türkleri 1630-40'lı yıllarda birkaç başarısız ayaklanma girişiminde bulunmuşlardır. Ancak bir netice elde edemeyince daha da kuzeye çekilmek zorunda kalmışlardır. Sahalar kuzeyde Tunguzların bölgesine geçerek, oradan da daha kuzeye Kuzey Buz Denizi kıyısına kadar inmişlerdir. Böylece Sahaların yaşamış olduğu coğrafya Lena Nehri'nin güneyinden Kuzey Buz Denizi'ne, batıda Anabara'dan doğuda Pensin Körfezi'ne kadar genişlemiştir.

Anahtar Kelimeler: Yakut, Sahalar, Göç, Kangalaslar, Namlar, Baturlar.

* Bu çalışma, "Rus Ortodoks Misyoner Kaynaklarına Göre Yakut Bölgesi (1632-1917)" isimli doktora tezinden türetilmiştir.

** Dr., İstanbul/TÜRKİYE, E-Posta: kilicaslan670@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0001-9056-777X.

SAHA (YAKUT) BOYLARI VE RUS İŞGALİNİN ARDINDAN YAKUT BÖLGESİNE YENİDEN YERLEŞİM

THE SAKHA (YAKUT) TRIBES AND RESETTLEMENT IN YAKUT REGION AFTER THE RUSSIAN OCCUPATION

ABSTRACT

The emergence of the Sakha nation is accepted by historians today as a manifestation of Mongol oppression. According to the legends, the ancestors of the Sahas were stated as Omogay-Bay and Elley. The Omogay-Bay and Elley groups settled in the middle stream of the Lena River, in the Erkeney and Tüymada valleys. Nams as a continuation of Omogay-Bay and Kangalas as a continuation of Elley are accepted. In particular, the Turkish presence in the region is associated with the Kangalas tribe. It is a common view that the Nam tribe was formed as a result of Turkish-Mongolian ethnogenesis. The fact that the Kangalas are the most populous tribe among the Sakhas is closely related to the domination of other ethnic groups by the Uruks, who left after the Russian occupation. Adapting quickly to new living conditions in an unknown geography, Sahalar became experts in a short time with their old knowledge in vital areas such as cattle breeding, fishing and hunting. Scientists define this cultural circle as the Pastoral Arctic Civilization. Since the second quarter of the XVII. century, the regions where the Sakha is located are the middle and upper streams of the Lena, the lower reaches of the Yana and Olekma rivers, the Vilyu, Jigan, Molodi and Omyakon regions. In the 1620s, when the Russians came to the region, and in the 1630s, when they began to settle, the Sakhas were living in tribes along the river routes. With the dominance of the Sakha Turks in the Yakut region, the Tungusic groups residing in the region retreated to the mountain-taiga regions. The fact that the Russian power became the dominant element in the Middle Lena basin caused all ethnic groups living in the region to move and thus a new wave of migration. As a result of the Tungus-Sakha struggle that took place shortly before the Russian occupation, the length borders and spheres of influence that became unclear with the migration of local communities became more complicated with the second wave of migration. This uncertainty has led to the emergence of new tribes. According to the information given by the Russian sources, the names of six Sakha tribes are mentioned in the middle flow of the Lena River. The existence of new tribes, such as Bayagantay and Düpsün, which were not mentioned in the following centuries, can be explained by this migration wave. The lands where the sites live today include the region starting from the skirts of the Sayan Mountains, from the Angara River to the upper stream of the Lena River. The different theories discussed about the origins of the sites help us to determine their historical geographies. It is the most accepted southern origin theory about the origin of the fields. Scholars who defend this accept that the Sahas lived between the south of Lake Baikal and the Angara River in the early period and came to the Lena basin from there. In the north, between the Indirgka and Kolim rivers are the lands inhabited by Tunguses and Yukagirs. Tunguses and Sakhas lived at the confluence of the Lena and Olenk rivers. In the legends of the sites, it is understood that it was previously adjacent to the Buryats and Mongols to the west of Lake Baikal with the upstream of the Lena River. According to the legend, as a result of the war between the tribes, the Sakhas left these lands and came to the middle stream of the Lena River and drove the Tunguses who settled here. When they encountered the Russian Cossacks, they were residing in the area where they are settled today. In the face of the atrocities of the Russian-Cossacks, the Sakha Turks attempted several unsuccessful uprisings in the 1630-40s. However, as they could not achieve a result, they had to retreat further north. The fields passed to the Tungus region in the north, and from there they descended further north to the coast of the Arctic Ocean. Thus, the geography where the Sakhas lived expanded from the south of the Lena River to the Arctic Ocean, from Anabara in the west to Pensin Bay in the east.

Keywords: Yakut, Sakhas, Migration, Kangalas, Nams, Batur.

GİRİŞ

Yakut Bölgesi, Sibirya'nın kuzeydoğu topraklarının neredeyse tamamını kaplamaktadır. Yakut coğrafyası Rus idari taksimine göre beş bölgeden oluşur. Yakut, Verhoyansk, Vilyu, Kolim ve Olekminsk olmak üzere toplamda yaklaşık olarak 3.452.655 km²'lik alana sahiptir.¹ Güney tarafında Transbaykal bölgesi ve güneydoğu tarafında Amur bölgesi ile sınır komşusudur. Batıda alçalan rakım dolayısıyla bataklıkların oluşturduğu İrkutsk ve Yenisey Ovası, doğuda dar ve kayalık sahil şeridi ile Primorsk bölgesi, kuzeyinde Çukotka ve Kamçatka bölgesinin sınırını belirleyen sıradağların yamaçları yer alır.² Sahaların, Lena Nehri'nin orta akımına geldiklerinde iki urugdan ibaret oldukları kabul edilir. Efsaneye göre birincisi Omogoy Bay'ın liderliğindeki Batulinler, ikincisi Elley'in önderliğindeki Eleyler'dir. Efsaneye göre; Elley, Omogay Bay'ın kızı ile evlenir ve 12 erkek çocuğu olur. Kangalaslar, Elley'in oğlu Hasalas'ı (Kangalas) ata olarak kabul ederler. Elley'in babası ise Tatar Tayma'dır.

¹ *Obzor Yakutskoy Oblasti za 1884 Gadu, Tipografiya Yakutskogo Oblastnogo Pravleniya*, Yakutsk 1884, s. 1.

² M. A. Krasovskiy, *Russkie v Yakutskoy Oblasti v XVII v.*, Tipo-Lit. Imp. Un-Ta, Kazan 1895, s. 1; *Pervaya Vseobşaya Perepis Naseleñniya Rossiskoy Imperii 1897*, İzdanie Tsentralnogo Statiçeskogo Komiteta Ministerstva Vinutrennih Del, "Yakutskoy Oblast", Moskova 1904, s. 3.

Yine efsaneye göre bu aile kurak bölgelerden göç edip bu bölgeye gelmiştir. Tarihçilerin ve arkeologların ortak bulunduğu noktaysa Sahalar ve Tatarlar Angara Nehri çevresinde birlikte yaşamışlar ve muhtemelen bu etnogenezin içerisinde Sahalardan başka Tumat, Bagurt, Bayırku ve Merkit'lerde yer almıştır. Bilim insanlarının ortak kanısı Sahaların ilk çıkış noktası olarak Türkistan görünmektedir. Belirli bir süre Baykal Gölü'nün güneyinde ikamet ettikten sonra bugün ki topraklarına yerleşmişlerdir.

Ruslar Amgin ve Lena nehirleri havzasında yaşayan Türk boylarını (Sahalar) Yakolskiy Ludi Yakut olarak adlandırmışlardır.³ Yakut kelimesi ise Evenk (Mançu-Tunguz) dilinden gelmektedir. Evenkilerin Sahalara Eko dedikleri söylenmektedir ve Sahalara ait ilk bilgileri Tunguzlardan⁴ alan Ruslar, E sesini Ya sesine çevirip -ut ekini de ekleyerek Eko adını Yakut olarak telaffuz etmişlerdir.⁵ İsmi kökeni Türkçe 'de kıyı anlamına gelen yaka kelimesidir. Bu kelime, Tunguzlarda Yako biçiminde; Buryatlar da ise +t çokluk ekinin kullanımıyla Yakut biçiminde kullanılmıştır. Genel Türkçedeki y- ünsüzünün Saha Türkçesi'nde s- ve iç seslerde bulunan k- ünsüzünün x(h) hâline gelmesiyle Türkçe' de ki yaka kelimesi Saha/Yakut Türkçesi'nde Saxa/Saha şekline dönüşmüştür.⁶

Yakut bölgesinin ortasında yaşayan Saha Türkleri hakkında ataları Omogoy Bay ve Elley'in oğullarına kadar giden bir soyağacı oluşturulmuştur. Şecereye göre, Bogoron, Katulin, Batur, Megin ve Kangalaların atası Elley'dir. Omogoy'un neslinden Namlar, Batulinler ve alt birimi Bayagantay boyu gösterilmiştir. XVII. yüzyılın başlarında Sahalar, Orta Yakut, Yana Irmağı'nın yukarı ve aşağı akımları, Olekma Nehri'nin ağzı, Vilyu Irmağının aşağı akımında, Jigan Bölgesi, Molodi Nehri boyları ve Omyakon bölgesi olmak üzere dağınık halde yaşamaktaydılar.⁷ Bölgede yer alan küçük uruğları da itaat altına alan Saha boyları yerli toplulukları her bakımdan etkilemiştir. Rus işgalinin ardından Lena havzasından civar bölgelere göç eden Sahalar gittikleri yerde diğer etnik unsurları bünyesine alarak yeni boylar oluşturmuşlardır. Bunların dışında Rus idareciler tarafından 1744'te Yakut bölgesinin güneyinde yaşayan Sahaların Çin topraklarına geçtiği hakkında Udskiy kalesine pusula gönderilmiş ve bu durum engellenmek istenmiştir. Bu yüzden otuz kadar Saha Türkü bölgesel mahkemelerde yargılanmıştır. Çin kaynakları ve Udskiy Kalesi raporlarında Çin'e gidenlerin sayısının 6.000 kişi olduğu belirtilmektedir. Diğer taraftan Sahalar Santar Adaları, Amur ve Alaska gibi uzak bölgelere balıkçılık için gitmişler ve bir daha geri dönmemiş, geriye sadece adlandırdıkları göl, dağ ve nehir isimleri kalmıştır.⁸ Remezov 1701'de çizdiği haritada Vitim ve Olekma Nehri civarında ikamet eden Tunguzları göstermiştir. Amga ve Lena arasında Tatta Nehri'nin sol kolu Malaya Nehri çevresini ise Sahaların yaşadığı yer olarak işaretlemiştir. Sahaların yoğun olarak yaşadığı bölge Lena, Butal ve Amga Nehri olarak belirtilmiştir.⁹ Fischer'de Vilyu Bölgesi'nde görevlendirilen Voyin Şahov (1633) zamanında bölgede yoğun olarak Tunguzların yaşadığını belirtmiştir.¹⁰ Bu bilgiler bize Sahaların Rus işgalinin ardından yeniden yerleşimi hakkında yol göstermektedir.

1. Rus İşgalinin Ardından Saha Boylarının Yakut Bölgesine Dağılması

Keşif amaçlı Vilyu Bölgesi'ni 1630'da ziyaret eden Kozak birlikleri burada hiç Saha Türküne rastlamadıklarını merkeze bildirmişlerdir. Vilyu Sahaları hakkında yine ilk bilgileri veren Voyin Şahov'dur.¹¹ XVII. yüzyıl sonlarına doğru Rus arşiv belgelerinde Vilyu bölgesinde balıkçılıkla uğraşan bir Saha topluluğu hakkında bilgiler yer almaktadır. Kırgıday, Kirikey, Ontul, Luçin ve Oles boylarının dâhil olduğu grup Tamut olarak adlandırılmıştır.¹² Bu ismin Vilyu Bölgesi'nde yaşayan Sahalar için ortak adlandırma olduğu gerçeğinin yanında Orta Lena'dan Sahalar tarafından yerinden sürülmüş ve kendilerini Tamut olarak adlandıran bir insan topluluğunu ifade ettiği de araştırmacılar tarafından ileri sürülmektedir. Bu bilgiler efsanelerle desteklenmektedir. Efsaneye göre Vilyu Sahalarının atası bir Saha değil, bir Tumat'tır ve Tumat halkının atalarından Darkhan'ın

³ B. A. Afanesyevich, *Yakutskie Ulustı v Epohu Tıgına*, Biçik, Yakutsk 1997, s. 18; Anar Somuncuoğlu, "Saha Cumhuriyeti", *Türkler*, C. 20, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 204.

⁴ Yenisey Valiliğinin 1619'da kuruluşu ile beraber Ruslar bölgenin doğusunda adını henüz bilmedikleri büyük nehir (Lena) hakkında ilk bilgilere sahip olmuşlardır. Tobolsk ve Yenisey'i ziyaret eden tüccarlar Tunguzlar ve diğer topluluklar hakkında bilgiler vermiş, Lena'ya ulaşmaları için İlim Nehri üzerinden iki haftalık bir yolculuk yapmak gerektiğini belirtmişlerdir. Görünüşe göre Ruslar o tarihte Üst-Kut'a hiç gitmemişlerdir. Rusların tabiiyetini kabul etmiş Tunguz Tigin İltik kendisinin ve yoldaşlarının Lena'ya hiç gitmediklerini söylemiştir. Bu bilgi Tobol'a ulaştığında Tigin İltik'e hediyeler verilmesini ve Çar için hizmet edeceğinin söylenmesi emredilmiştir. İltik ve askerleri Rus Kozaklarına katılarak Lena'ya hareket etmişlerdir. G. A. Popov, "Proşloe Yakutii: Sbornik Dökümentov i Meterialov Po İstorii", *Yakutskoy ASSR*, T. 4, Yagu; İgiiPmns So-Ran, Yakutsk 2009, s. 42. Sahaların efsanelerinde Rusları buraya bir Tunguz getirdi diye bahsettikleri İltik olsa gerekir.

⁵ J. F. Fedotoviç, "Saha Yeri ve Saha Türkleri", yay. haz., S. Gömeç, AÜ. DTCF. Tarih Araştırmaları Dergisi, 16/26, Ankara 1994, s. 175; A. E. Kulakovskiy, *Nauçnie Trudi*, Yakutsk 1979, s. 414; Ahmet Caferoğlu, *Türk Kavimleri*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1988, s. 2.

⁶ Mehmet Fatih Kirişçiöğlü, "Sahalar (Yakutlar) ve Saha Türkçesi", *Türkler*, C. 20, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 228.

⁷ Vatslav Lepoldoviç Şeroşevskiy *Saka Yakutlar*, çev. Arif Acaroğlu, Selenge Yayınları, İstanbul 2019, s. 292,293.

⁸ Vatslav Lepoldoviç Şeroşevskiy, *Yakuti: Opit Etnografiçeskogo isledovaniye A. i. Gramavoy*, T. 1, İzd. İmp. Rus. Geografiçeskogo Obşestva Na Serdstva Pojertvovanie, St. Peterburg 1896, s. 218,219.

⁹ S. U. Remezov, *Çertejnaya Kniga Sibiri, Sostavlenaya Tobolskim Sinom Boyarskim Semenom Remezovim v 1701 Gadu*, Arheografiçeskaya Komissiya, St. Peterburg 1701, s. 19.

¹⁰ Y. Ebergard Fischer, *Sibirskaya İstoriya s Samago Otkrıtyya Sibiri do Zavoyevaniya Sey Zemli Rossiyskim Orujiyem*, Akademi Nauk, St. Peterburg 1774, s. 371

¹¹ Fischer, *age*, s. 219.

¹² B. O. Dolgih, *Rodovoy i Plemennoy Sostov Naradov Sibirii v XVII veke*, İzdatelstva-vo AN SSR, Moskova 1960, s. 468,469.

SAHA (YAKUT) BOYLARI VE RUS İŞGALİNİN ARDINDAN YAKUT BÖLGESİNE YENİDEN YERLEŞİM

oğulları Saha hükümdarı Tigin ile tartışarak Vilyu Bölgesi'ne Tunguzlar ile birlikte göç etmiştir.¹³ Tarihi kaynaklar Tunguz boyu Nurbachan ve Tumatların Orta Vilyu'da birlikte yaşadıklarını doğrulamakta ve Darkhan ismi değişerek Yarkan adını almış bir yerleşim yeri de XVII. yüzyılda mevcuttur. Bordon ve Darkhan toplulukları Kangalasalara yakın veya onların bir parçası olarak kabul edilmektedir. XVII. yüzyılın ikinci çeyreğinde yaşanan ayaklanmalar sonucunda yasak vergisi ödemek istemeyen bu gruplar Vilyu Nehri'ni geçerek tayga ormanlarına çekilmişlerdir. Böylelikle Vilyu Saha grubunun dört ana topluluğu (Yarkan, Boydon, Tumat, Nurbachan) ortaya çıkmıştır.¹⁴ Yine bu bölgede varlığı mevcut olan Suntar ve Nurba boylarının temelini ise Zarkhan ve Bordon boylarına mensup topluluklar atmıştır. Bölgede konumlanan bu boyların nüfus yoğunluğunun artması ise Tunguz kabilelerinin dâhil edilmesiyle açıklanabilir. Bu dönemde Vilyu Sahaları arasında Solgon ve Ugulet gibi Tunguzca isimlere sahip küçük topluluklar mevcuttur. Bu durum Lena Bölgesi'nde Rus hâkimiyetinin pekişmesiyle doğrudan alakalıdır. Çünkü Yakut Bölgesi'nin bu dönem ki etnik yapısının oluşumunda Lena'ya yerleşen ve yerel toplulukları göçe zorlayan Rus Kozakların faaliyetleri etkili olmuştur.¹⁵

XVII. yüzyılın ikinci çeyreğinde Ruslara karşı başlatılan ayaklanmaların ardından Orta Vilyu'ya göç eden Sahaların çoğunluğunu Kangalalar oluşturmuştur. Yukarı Vilyu Bölgesi'nde konuşlanmış otuz altı boydansa altısı Tunguz isimleri taşıyan diğer otuz iki boy Yakut merkezde yaşayan başta Nam ve Kangalas boyu olmak üzere diğer Saha boyları ile aynı adları taşımaktadır.¹⁶ Bölgede Rus hâkimiyetinin pekişmesi ile Yakut Bölgesi'nin merkezinden uzak bölgelere göç başlamış, Vilyu, Olenek, Jigan ve Üst Yana'da yaşayan Sahaların arasında Batulinlerin "*Bootulu*" ismidde yer almaktadır. Yine Verhoyansk grubundan Egin boyu'da Batulinlerin alt yerleşimidir.¹⁷ Ksenofontov erken dönem kuzey ve güney Vilyu Sahalarının toplam nüfusunun 4.000 kişi olduğunu nakletmektedir.¹⁸

Saha ilinde irili ufaklı çok sayıda göl bulunmaktadır. Göllerin etrafında yaşayan Sahalar hem hayvanları için saman temin etmiş hem de balıkçılıkla uğraşmışlardır. Göl Sahaları olarak adlandırılan boyların toprakları ise Amga, Aldan ve Vilyu'dur. Ekonomik anlamda farklı olan Kovyay, Gorno ve Jigan boyları bir göl kültürü yani yerel bir kültür ortaya çıkarmıştır. Kovyay boyunun alt birimi olan Kuokuy'ların hikâyelerine göre bu topluluk Elley'den yani Kangalalardandır.¹⁹ Bölgede ikame olan diğer boylar ise Mayat, Baday ve Taya'dır.

Yakut Bölgesi'nin kuzeyinde yaşayan Saha boyları Ruslar bölgeye gelmeden evvel burada ikamedirler.²⁰ Bölgede çok sayıda irili ufaklı yükseltelerin mevcut olması bölgede dağ-tayga Saha gruplarının oluşmasını mümkün kılmıştır. Verhoyansk Bölgesi'nde Batulin ve Horo'ların yerleşimi mevcuttur. Saha boylarının diğer bölgelere (Vilyu, Lena, Olekma, Aldan vb.) göç etmelerinin ana sebeplerinden biriside Orta Yakut'un yer üstü zenginliklerinin azalmış olmasıdır. Nehirler üzerinden ilerleyen Bayagantay boyunun alt grubu Tate'ler Omyakon ve Tampon bölgelerine yerleşmişlerdir. Rus Kozak Komutanlarından Mihail Stadukhin 1641'de Omyakon bölgesinden yasak vergisi toplamıştır. Bu bilgi Ruslar gelmeden evvel Saha gruplarının bölgede var olduğunu ispatlamaktadır. Yine Aldan Nehri civarında yaşamını sürdüren diğer bir topluluk ise Korin Sahalarıdır.²¹ Kaynaklara göre buradaki toplulukların varlığı sabit olmakla birlikte yoğun göç hareketlerinin yaşanmasının arkasında yatan neden ise XVII. yüzyılda Ruslara karşı girişilen ve başarısızlıkla sonuçlanan ayaklanmalardır. Kolim ve Verhoyansk'ta 1892 yılında on binden fazla Saha Türkünün yaşadığı belirtilmektedir.²²

Yakut Bölgesi'nin kuzeyinde yaşam geyikler üzerinden sağlanmaktadır. Ren geyiği yetiştiriciliği Saha Türklerine tayga ve tundra iklim bölgelerinde hızlı hareket etme imkânı sağlamıştır. Sahaların Lena'dan Olenek'e oradan Hatanga'ya ve Yukarı Vilyu'ya doğru hareketi XVII. yüzyılda gerçekleşmiştir.²³ Olenek Bölgesi'nde yaşayan Tunguzlar ile etkileşime giren Saha Türkleri burada Tunguz kelimesini etnik köken için değil, geyik çobanlarını ifade etmek için kullanmışlardır.²⁴ Olenek Sahaları dil olarak Orta Yakut Bölgesi Sahaları ile farklılık arz etmez lakin Tunguz olarak kaydedilmişlerdir. Anabar civarında yaşayan Saha Türkleri ise çoğunlukla Kangalas ve Batulin boylarından ayrılan topluluklardan oluşmaktadır. Tundra ve orman bölgeleri avcılık ve balıkçılık konusunda oldukça zengindir. Bu bölgelerde avlanma fırsatı Saha Türklerini buraya göçe teşvik eden bir başka

¹³ Ksenofontov, *Uranhay Sahalar*, "Oçerki Po İstorii Drevniy Yakutov", Tom 1, Nat. Knijnoe İzd. Res. Saha Yakutsk 1992, s. 105,107.

¹⁴ Ksenofontov, *age*, s. 106,107; E. G. Yakovlev, *Hangalastsi Do Veka K Veku; Oçerki Po Drevney İstorii Hangalaskogo Ulusa*, Biçik, Yakutsk 2000, s. 101.

¹⁵ A. V. Golovnev, *Antropologiya Divijeniya (Drevnosti Severnoy Azii)*, Ugo-Ran Volot, *Ekaterinburg* 2009, s. 103,104.

¹⁶ V. N. İvanov, *Proishojdenie Nurbinskiy Yakutov/Severo Vostok Azii v Kontekste Rossiyskoy İstorii*; Sbornik Nauçnih Statey, Yakutsk 2005, s. 129.

¹⁷ Dolgih, *age*, s. 295.

¹⁸ Gavril Vasileviç Ksenofontov, *Urankhay Sahalar v 2-x Knigah*, T. 1: Oçerki Po Drevney İstorii Yakutov, Nat. Knijnoe İzd. Res. Saha, Yakutsk 1992, s. 13.

¹⁹ İ. İ. Zakharov, "İstoria Obosnovaniya: Zakrepleniya Avtohtonnih Jiteley Srednie-Vilyuskoro Subregiona", *İlin*, No 2, Yakutsk 2000, s. 48.

²⁰ M. A. Starostina, *Kolimskie Yakuti v Serednie XVII- Naçale XX. vv. (Po Meterialam Genealogii)*, Biçik, Yakutsk 2009, s. 20.

²¹ Tamponsky Rayon, *İstoria, Kultura, Folklor*, Biçik, Yakutsk 2007, s. 41.

²² Starostina, *age*, s. 20.

²³ İlya Samuiloviç *Gurvich*, *Kultura Severnih Yakutov Olenevodov, k Vaprosu O Pozdnie Etapah Formirovaniya Yakutskogo Naroda*, İzd. Nauka, Moskva 1977, s. 18.

²⁴ Gurvich, *age*, s. 26.

nedendir.²⁵ Rusların bölgeden ilk yasak vergisi toplaması 1678'den itibaren başlamıştır. Kuzey batı Sahalarının o dönem için sayısıysa 3.600, Bulun Bölgesi'nin ise 1.220'dir.²⁶ Sahaların Yakut Bölgesi dışında yaşayan boyları da bulunmaktadır. Bunlardan birisi de Essey gölü civarında yaşayan Esene Sahalarıdır. Bu boyun diğer bir topluluğuyysa Kotuy Nehri civarına yerleşmiştir.²⁷ Yine Turhan ve Magnezya Bölgeleri'nde yaşayan Sahaların varlığı bilinmektedir. Vilyu Sahalarının kökenini Kangalas, Nam ve Batur boyları oluşturmuştur. Kuzey Sahalarının kökenini ise Kangalas, Bayagantay ve Boroğon oluşturmuştur.

2. Lena Bölgesi'nde Yerleşik Saha Boyları

Orta Lena havzasının Erkeney ve Tuymada vadisinde yer alan (Yakuts şehrinin kurulduğu yer) Kangalaslar, Sahaların önde gelen boylarındandır ve XVII. yüzyılın ikinci yarısında nüfusları 2.260 kişidir.²⁸ Lena'nın doğusu ve batısında yerleşik Kangalaslar sonradan bu şekilde Doğu-Batı Kangalaslar olarak adlandırılmışlardır. Boyun en kalabalık grubu Batı Kangalaslardır ve yaklaşık olarak on iki alt urugu bünyesinde barındırmışlardır. Lena'dan göç eden Kangalas urugları gittikleri coğrafyada da aynı isimle anılmışlardır. Saha efsanelerine göre; Kangalasların Beyi Tigin²⁹ Sahaların lideri konumundadır. Şecere efsanelerinde de Kaya-Kanlı'nın oğlundan gelmektedirler. Bu ata'dan yola çıkan Gogolev ve Okladnikov yine bir Türk Boyu olan Kanglı'lar ile akrabalıkları konusunda hemfikirdirler.³⁰ Bu yüzyılda Kangalasların içerisinde Erget ve Nemyugin ve Korin urugları bulunmaktaydı. Amga Nehri civarına göçün ardından bu uruglar Karakangalas olarak adlandırılmışlardır. Nahar, Nerukt ve Zemkon urugları XVIII. yüzyılın başlarında Kangalalara tabii kabul edilmiştir. Yine Nurba ve Suntar urugları da Kangalas olarak kabul edilmiştir.³¹

Sahaların en kalabalık boylarından birisi olan *Meginler*, Lena Nehri'nin sağ kıyısında Yakutsk şehrinin karşısında konuşlanmıştır. Meginlerin batısında Doğu Kangalaslar, güney doğusunda Baturlar ve kuzey doğusunda Bogoronlar bulunmaktadır. Bu boyun adı mene (ebedi) kelimesinden gelmektedir. Bazı kaynaklara göre ise Meginlerin atası Elley'in torunu Mengebil'den gelmektedir. Megin Boyunun on dört urugu vardır. Bunlar; Altan, Batarin, Bahsit, Doldin, Zabil, Zenhadin, Meguren, Moyrud, Taragay, Tulagin, Kolgumin ve 3 Melzaksin'dir. Bu boyun toplam nüfusu XVII. yüzyılın ikinci yarısında 3.140 kişidir.³²

Boroğon, Muryu gölü merkez olmak üzere Lena Nehri'nin sağ kıyısına yerleşmiş, kuzeyinde Düpsünler, güneyinde Meginler, doğusunda Bayagantaylar ve batısında Namlar yer almaktadır. Şecereye göre boyun kökeni Elley'in oğlu Barga Batır'dan sürmektedir. Boy'un alt urugları ise Eyus, Sokot, Sotin, Korin, Lögöy'dür.³³ Saha efsanesine göre Sahaların üçüncü atası Ulu Horo, Muryu Gölü civarına yerleşmiş ve ardından ailesi ile birlikte Kangalaslar tarafından yok edilmiştir. Horo urugunun bu atadan geldiği düşünülmektedir. Horolar dönemler halinde Boroğondan başka Yukarı Vilyu, Batı Kangalas, Suntar, Nam, Megin ve Bayagantay boylarının bünyesinde yer almıştır.³⁴ Horolar XVII. yüzyıl boyunca Amga, Tatta ve Aldan Nehri boyunca yaşamışlardır. Boroğonun nüfusları bu yüzyılın ikinci yarısında 1.640 kişidir.³⁵

Namlar bilinen en eski Saha boylarından birisidir. Erkeney vadisinde yaşayan Namların batısında Batı Kangalaslar yer alırken kuzeyde Lena'nın üst akımlarına kadar toprakları uzanmaktadır. Namların kökeni Saha efsanesine göre Omogoy Bay'ın torunu Nam'dan sürmektedir. XVII. yüzyılın ikinci yarısında nüfusları 1.960 kişidir.³⁶ 1642 yılında Vali Golovin tarafından yaptırılan nüfus sayımında Namların ataları olarak İhtiyar Nam'ın oğlu Mımak ve İbey kayıtlara geçmiştir. Bir şecereye göre Nam ise Baragay Bamlı'nın oğlu Omogay Bay'ın

²⁵ Gurvich, *age*, s. 13.

²⁶ Gurvich, *age*, s. 26.

²⁷ Anabarskiy *Uus. İstoria, Kultura, Folklor*, Biçik, Yakutsk 2005, s. 66.

²⁸ Afanesyevic, *age*, s. 24.

²⁹ Tigin hakkında çeşitli efsaneler ve motifler bulunmaktadır. Tigin özel olarak doğmuş ve akrabalarının öldürülmesi sonucu Tunguslardan intikam almıştır. Bazılarına göre Tigin sınırsız güce sahipti ve kardeşi Kara-Suray ile Lena ırmağı aracılığı ile konuşabiliyordu. Yine üç basamaklı üzengi ile atına biniyordu. Efsanelerden birine göre Tunguslar Elley'in soyunu tamamen yok etmiş, sadece dört yaşında bir çocuk olan Tigin hayatta kalmıştır. Yaşlı bir kadın Tigin'i büyütmüş gelecekteki başarılarının alametini tanı ucu kanlı bir mızrak ile bildirmiştir. Diğer Boylar Tigin'e Saha kralı olarak hitap etmişlerdir. Gerçekte Tigin'in doğum tarihini belirlemek kaynak yetersizliğinden dolayı mümkün değildir. Ancak tahminen 1580'lerde doğduğu söylenebilir. Çünkü Bölgenin Rus işgaline uğradığı tarihlerde oğulları bağımsız uruglar olarak hareket etmişlerdir. Elley'in soyundan gelen Tigin'in babası Mulank'ın yedi oğlu daha vardır. Ruslar Lena kıyısına geldiklerinde Kangalas boyunun beyi Tigin olarak belirtilmiştir. E. P. Antonov, V. N. İvanov, *Yakutii; Legendarnie i İstoriçeskie Liçnosti*, Akademi Nauk Respublika Saha (Yakutiya), Yakutsk 2005.

³⁰ V. V. Uşnitskiy, *Vaprosi İzuçeniya Ranney Etniçeskoj İstori i Rodovogo Sostava Naradov Yakutii*, IGIİPMNS So Ran, Yakutsk 2014, s. 70.

³¹ Dolgih, *age*, s. 377; Uşnitskiy, *age*, s. 71. Geniş bilgi için ayrıca bkz: Yakovlev, *age*, s. 100,101.

³² Uşnitskiy, *age*, s. 71; Afanesyevic, *age*, s. 23.

³³ Afanesyevic, *age*, s. 23.

³⁴ M. S. İvanov, *Toponimika Yakutii: Kratkiy Nauçnopopularniy Oçerk*, Akademi Nauk Respublika Saha (Yakutiya), Yakutsk 1985, s. 27.

³⁵ Afanesyevic, *age*, s. 24.

³⁶ Afanesyevic, *age*, s. 24.

SAHA (YAKUT) BOYLARI VE RUS İŞGALİNİN ARDINDAN YAKUT BÖLGESİNE YENİDEN YERLEŞİM

torunudur.³⁷ XVII. yüzyılda Nam Boyunun içerisinde Meyik, Mımak, Yudey, Atamay ve Teylelerin ismi geçmektedir. Yudey urugunun yarısı Horo Yudey olarak adlandırılmaktadır.³⁸

Baturlar bazı tarihçilere göre önceden Hatılın (Katulin) olarak adlandırılmış, atası Elley-Hatan Hatamallay olarak belirtilmiştir.³⁹ Batur boyunun kuzeyinde Meginler ve Bayagantaylar yer almaktadır. Güneyde boyun toprakları Üst- Maya Nehri'ne kadar uzanmaktadır. Bu boyu oluşturan uruglar; Hatılın, Batur, Batuli, Silan, Tattin ve Boloğurlardır. Sonradan bu boydan Çurapçı, Taatta ve Amga olmak üzere üç boy daha oluşmuştur. Baturların efsanelerinde önceden boyun yaşadığı topraklarda Barga, Dohson (Taatta), Silan, Alagar ve Bötütün ailelerinin yaşadığı rivayet edilmektedir. Ancak hikâyede anlatılana göre boyun kökenleri ve yerleşme zamanı bilinmemektedir. Ruslar bölgeye geldiklerinde Betyunların topraklarında Batagay, Sosuy, Çordun, Kobekyon ve Yuruy urugları yaşamaktaydı. Batıl, Bahsı ve Baragah ve Kereken urugları Baturlardan ayrılarak başka bir Tattin boyunu kurmuşlardır.⁴⁰ Ayrıca Baturların içerisinde 5. Boloğur, 2. Çakır ve 7. Hatılın urugu yer almıştır. XVII. yüzyıl belgelerinde Çakır, Batuli, Kaptuğ urugları ayrı bir boy olarak belirtilmiştir.⁴¹ XVIII. yüzyılda Baturlar üç ayrı boy olarak (Çurapçı, Taatta ve Amgin) karşımıza çıkmaktadır. Bu boylar zamanla kendi şecerelerini oluşturmuşlardır. Şecereye göre Taattalar, Elley'den, boyun adı ise havzasında yaşamış oldukları nehirde gelmektedir.⁴² Amginler ise Betyun, Boloğur ve Baturların içerisinde çıkmış, Silan ve Hatılın uruglarında bu boya katılmıştır.

Bayagantaylar en eski Saha boylarından birisidir ve içerisinde sekiz urug (Bayaga Tanda, Aldan, Tatta ve Omyakon civarlarında yaşamaktadırlar) barındırmaktadır. Kuzey batısında Düpsün ve Boroğonlar, güneyinde ise Baturlar yer almaktadır. Zamanla gerçekleştirilen göçler nedeniyle Taatta, Amga ve Omyakon bölgelerinde yaşayan diğer Sahalara karışmışlardır.⁴³ Bayagantayların atası Baragay Bayagantay'ın oğlu Hordey olarak kabul edilmektedir. Bayagantay isminin kökeni Çin kroniklerinde geçen Bayegu boyundan türetilen Bayaga'dır. Bayagantayların akrabaları ise İğideliler ve Omyakonlulardır. Efsaneye göre bir zamanlar Omyakon, Boroğon ve Bayagantayların idaresi altındaydı. Bu sayede Omyakon bölgesine Bayagantayların yerleşimi gerçekleşmiştir. Böylece Tompon ve Omyakon'da yaşayan Saha boyları ortaya çıkmıştır.⁴⁴ Çoğunluğu Lena Bölgesi'nde ikamet eden ve diğer bölgelere çeşitli nedenlerle göç eden bu Saha grupları bugünkü Saha Türklerinin varlıklarını sürdürmesinde etkin faktördür.

Düpsünlerin kuzeyinde Aldan Nehri, güneyinde Boroğon ve batısında Namlar yer almaktadır. Tarihi süreçte Boroğonun alt uruglarından birisi olarak anılan Düpsünler 1815'te Boroğondan ayrılarak ayrı bir boy olarak teşekkül olmuştur. Düpsünlerin kökeni kendi şecerelerine göre Elley'in oğlu Düpsün'e dayanmaktadır.⁴⁵ Lindenay'a göre XVII. yüzyıl Saha boyları arasında Dupsa, Çeriktey ve Ospetler'den bahsedilmektedir. Bu boylar Elley'in bir başka oğlu Çeriktey'den gelmektedirler.⁴⁶

Bölgenin merkezi Yakutsk şehridir. Yakut Bölgesi genelinde 8 boy ve 131 urug yaşarken, 73.345 erkek ve 72.596 kadın olmak üzere 145.941 kişi yaşamaktadır.⁴⁷ Lena Bölgesi'nde yerleşik boyların Yakut merkeze göre konumlarına ve kökenlerine yukarıda değinmiştik. 1897 ilk genel nüfus sayımına göreyse nüfus verileri aşağıdaki gibidir.

3. Saha Boylarının 1897 Sayımına Göre Nüfusları

Kangalaslar bünyesinde çok sayıda urugu barındıran bilinen en eski Saha boyundan birisidir ve sonradan doğu-batı olmak üzere ikiye ayrılmışlardır. Batı Kangalasları oluşturan uruglar arasında: Bagarad, Jersk, Kildem, Maganin, 5. Maljagar, 2. Maltan, Mitat, Nemyugin, Odunin, Oktem, Yursut, Satin, Hahsit, Horin ve Ergitler bulunmaktadır. Toplam nüfusları ise 10.193 erkek ve 9.618 kadın olmak üzere 19.811 kişidir. Doğu Kangalasları bünyesinde Dogdogin, 2. Jemkon, 2. Nahar, Neruktey, 2. Tılmin, Hantakay, Hodorin ve Haran uruglarını barındıran bu boyun nüfusu 7.396 erkek ve 6.980 kadın olmak üzere 14.376 kişidir.⁴⁸

Kangalaslar ile birlikte en kalabalık saha boylarından birisi olan Baturlar çok sayıda alt birimden oluşmaktadır. Urug isimlerinden kozmopolit bir yapının olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle 5. Boloğur ve 2. Çakır

³⁷ *İstoriçeski Predaniya i Rasskazi Yakutov*, Çast 1, AN-SSSR, Moskova-Leningrad 1960, s. 322.

³⁸ S. İ. Bolo, *Proşloe Yakutov Do Prihoda Russkih Na Lenu (Po Predaniyam Yakutov Bvşego Yakutskogo Okrugua)*, Biçik, Yakutsk 1994, s. 320.

³⁹ Y. İ. Lindenay, *Opisanie Naradov Sibirii: İstorično-Etnografiçeskie Materiali o Naradov Sibirii i Severo- Vostoka (Pervaya Palavina XVII. veka)*, Knijnoe İzdatelstva, Magadan 1983, s. 21.

⁴⁰ Bolo, *age*, s. 268,270.

⁴¹ Dolgih, *age*, s. 363,376; Bolo, *age*, s. 328.

⁴² Gavril Vasileviç Ksenofontov, *Elleyada: Materiali Po Monografi i Legendarnoy İstorii Yakutov*, Nauka, Moskova 1977, s. 245.

⁴³ Lindenay, *age*, s. 21.

⁴⁴ F. F. Vasiliev, *Voennoe Delo Yakutov*, Biçik, Yakutsk 1995, s. 32.

⁴⁵ Uşnitsiky, *age*, s. 72.

⁴⁶ Lindenay, *age*, s. 21.

⁴⁷ Timofeevna, *age*, s. 59.

⁴⁸ Timofeevna, *age*, s. 60.

urugunun adları Türkiye coğrafyasında sıkça karşılaştığımız isimlerdendir. Diğer uruglar ise Aldan, Betun, Cönkün, 4. Cohsoğon, 2. İgidey, Kugdin, Cüley, Sulgaçin, 4. Hatılın, Silan, Teley, Terasin, Hadar, 2. Hayahsıt ve Emisk uruglarının oluşturduğu boyun toplam nüfusu 16.964 erkek ve 17.281 kadın olmak üzere 34.245 kişidir.⁴⁹

Lena bölgesinin bir diğer kadim boyu olan Namlar, 2. Atamay, Betun, Kobyakon, 2. Bijagijin, Tastats, Hamagadtin, Murçigin, 2. Modut, Oyun-Usovsk, Hatın-Arın, Hatırıt, Homustat ve 2. Odey urugundan oluşmaktadır. Toplam nüfuslarıysa, 8.950 erkek ve 9.151 kadın nüfus olmak üzere 18.101 kişidir. Bayagantay boya ismini veren 4. Bayagantay uruguyla birlikte 2. İgidey, Oymyakon-Bogoron, Sasıl ve Kangalasların bir urugunun oluşturduğu boyun nüfusu 4.766 erkek ve 4.757 kadın olmak üzere toplam 9.523 kişidir.⁵⁰ Lena kıyılarında yerleşik diğer boyların nüfusu; Düpsünler 3.070 erkek ve 3.220 kadın olmak üzere toplam 6.290 kişidir. Bogoronlar, 4.673 erkek ve 4.836 kadın olmak üzere toplam 9.509 kişi ve Meginler, 9.542 erkek ve 9.545 kadın olmak üzere toplam 18.997 nüfusa sahiptir. Bölgede bu boyların arasında dağınık halde yaşayan Tunguzların nüfusu ise 2.969 kişidir.⁵¹ Saha boy yapılanması içerisinde en kalabalık gruplar yukarıda zikredilenlerdir.

Verhoyansk Sahaları dört boydan (Jigan, Verhoyan, Ust-Yana ve Elgets) oluşmaktadır. Toplam nüfusu 1897 nüfus sayımına göre 7.248 erkek ve 7.134 kadın olmak üzere 14.382 kişidir. Bölgeye Rus işgalinin ardından yerleşen Saha urugları Ruslar tarafından yaşadıkları coğrafyanın adıyla anılmışlardır. Bölgenin en kalabalık gurubu Verhoyansk Sahalarını 14 urug, 3.Baydun, 4, Yusal, 2, Egin, Batagay, Boroğon, Kurin, Elget ve Kangalaslar oluşturmuştur. Yerleşik oldukları bölge Yana'nın üst ve orta kısımlarıdır. Verhoyansklıların nüfusu 3.329 erkek ve 3.255 kadın olmak üzere 6.584 kişidir. Üst-Yana Sahalarını 6 urug, 2. Nogot, Batulin, Kurin, Udigey ve Tumatlar oluşturmaktadır. Yerleşik oldukları alan İndigirka, Yana ve Omolya nehirlerinin aşağı akımlarıdır ve Kuzey Buz Denizi sahillerine kadar olan yörede ikamedirler. Toplam nüfusları 1.068 erkek ve 989 kadın olmak üzere 2.057 kişidir. Bölgenin kalabalık guruplarından birisi olan Jiganlar Lena ve Olenek nehirlerinin aşağı akımında ikamedirler. 4. Hatılın, 2. Batulin, Kangalas ve Tumat uruglarının oluşturduğu boyun nüfusu 1.101 erkek ve 1.074 kadın olmak üzere toplam 2.728 kişidir. İndigirka ırmağının orta akımında yerleşik Elgetler; 2. Baydun, 2. Egin, 2. Yusal, Batagan, Udugey ve Elget uruglarından oluşurken, nüfusları 1.329 erkek ve 1399 kadın olmak üzere 2.728 kişidir.⁵² Bölgede Tunguz ve Evenlerda Sahalar ile birlikte yaşamaktadırlar.

Vilyu Sahalarını, Verhne-Vilyu, Sredne-Vilyu, Marhin ve Suntar boyları oluşturmaktadır. Lena bölgesinden sonra en kalabalık nüfusa sahiptir. Verhne-Vilyu Sahaları 16 urugun birleşmesiyle meydana gelmiştir. Bu boyun nüfusu 7.899 erkek ve 8.290 kadın olmak üzere 16.189 kişidir. Sredne-Vilyu Sahaları 4.993 erkek ve 5.248 kadın olmak üzere toplamda 10.241 nüfusa sahiptir. Marhin Boyu 16 urugun birleşmesiyle oluşmuş kalabalık nüfusa sahiptir. 1897 verilerine göre 7.812 kadın ve 8.040 erkek olma üzere 15.852 nüfusları vardır. Suntar boyu ise 19 urugun birleşmesinden meydana gelmiş, Vilyu Bölgesi'nin en kalabalık grubudur. Nüfusları 11.900 erkek ve 11.722 kadın olmak üzere 23.622 kişidir.⁵³

Kolım bölgesi Yukarı Kolım ve Aşağı Kolım olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Kolım'da yaşayan Sahaları, Baydun, Bogoron, Maytuj ve Kangalasların alt uruglarıdır. Aşağı Kolım'da Tunguz, Yukagir, Çukçi ve Evenler 1.602 nüfusa sahiptir. Bölgenin toplam nüfusu ise 3.543 erkek ve 3.714 kadın olmak üzere 7.257 kişidir. Olekmink Bölgesi, Rus köylü gurubunun en çok göç ettiği bölgelerdendir. Bölgede boy yapılanmasından ziyade yerleşik köyler kurulmuş ve Rusların yönetim şekline göre Volost statüsüne yükselmiştir. Bölgenin nüfus dağılımıysa ilginçtir. Erkek nüfus 24.186 kişi iken kadın nüfus 12.813 kişi olup toplamda 36.999'dur.⁵⁴ Bu nüfus sayımından sonra periyodik nüfus sayımları gerçekleştirilmiş ancak sıhhati hakkında ciddi endişeler barındırmaktadır. Örnek verecek olursak eğer Yakut Bölgesi'nin 1906 nüfus sayımında nüfusu 269.449 kişidir.⁵⁵ 1897 sayımında 273.052 olan nüfus düşüş eğilimindedir. Bu durum bölgenin uzak doğusu ve kuzeyin de göçebe olarak yaşayan nüfus kitlesinin kontrol altına alınamayışıyla alakalı olabilir.

Yakut Bölgesi, Rus işgalinin ardından kozmopolit bir yapıya bürünmüştür. Önceden Uzak Doğu Sibiry'a'nın yerli halkları kendi boy sınırları dâhilinde yaşarken, isyanlar ve ekonomik sebeplerden dolayı yaşanan göç dalgasının ardından farklı etnik unsurları içerisinde barındıran yerleşkeler ortaya çıkmıştır. Misal olarak Vilyuy ve Olekmink bölgeleri gösterilebilir. Yakutistan, 2013'te 955.600, günümüzdeyse yaklaşık 997.833 kişidir. Tarihi süreçte Ortodoksluk Sahaların resmi dini olsa da halk arasında eski inancını sürdürenlerin sayısı toplam nüfusun yaklaşık olarak %25'ne karşılık gelmektedir.

SONUÇ

⁴⁹ Timofeevna, *age*, s. 60.

⁵⁰ Timofeevna, *age*, s. 60.

⁵¹ Timofeevna, *age*, s.60,61.

⁵² Timofeevna, *age*, s. 61,62.

⁵³ Timofeevna, *age*, s. 62.

⁵⁴ Timofeevna, *age*, s. 63.

⁵⁵ A. A. Kalaşnikof, *Yakutiya Hronika Fakti, Sabitiya: 1632-1917 gg.* Ç.1, İzdaniye 2-e, Dop. Biçik, Yakutsk 2002. 356,357.

SAHA (YAKUT) BOYLARI VE RUS İŞGALİNİN ARDINDAN YAKUT BÖLGESİNE YENİDEN YERLEŞİM

Sahaların bugün yaşadığı topraklara gelişleri hakkında en erken tarih olarak XI. yüzyıl kabul edilmektedir. Baykal Gölü'nün güneyinde bir süre ikamet eden Sahalar, Tunguzları yerlerinden sürerek Lena Nehri'nin orta akımına yerleşmişlerdir. Saha ulusunu oluşturan çok sayıda urug vardır. Urugların birleşmesiyle boylar oluşmuş ve bu oluşumlar kendi bölgelerinde etken bir güç olarak ortaya çıkmıştır. Saha ulusunu oluşturan boyların Yakut bölgesinde yerleşimi zaman içerisinde değişiklik göstermiştir. Rus Kozakları nehirler üzerinden hareketle Lena'ya ulaşmış, böylelikle nehrin orta akımlarında yaşamını sürdüren Sahalar ile ilk temas 1620'li yılların başında gerçekleşmiştir. 1632'de Lena kalesini inşa etmesiyle Saha boyları yasak vergisi ödememek adına bölgenin geneline yayılmaya başlamıştır. Kangalaslar, Baturlar, Namlar, Meginler ve Bayagantaylar Sahaların en kalabalık grubunu oluşturmuştur. Bu boylardan ayrılarak farklı bölgelere göç eden uruglar içinden çıkmış olduğu boyun ismini farklı etnik urugları da bünyesine katarak yerleşmiş olduğu yeni topraklarda yaşatmışlardır. Yakut bölgesinde Sahalar, Tunguzlar, Çukçiler, Yukagirler, Evenler, ve Evenkler gibi çok sayıda küçük etnik gruplarla birlikte yaşamışlar ve her anlamda bu toplulukları etkilemeyi başarmışlardır.

KAYNAKÇA

- AFANESYEVİC, B. A., *Yakutskie Ulusu v Epohu Tıgına*, Biçik, Yakutsk 1997.
- Anabarskiy Uus. İstoria, Kultura, Folklor*, Biçik, Yakutsk 2005.
- ANTONOV, E. P., İVANOV, V. N., *Yakutii; Legendarnie i İstoriçeskie Liçnosti*, Akademi Nauk Respublika Saha (Yakutiya), Yakutsk 2005.
- BOLO, S. İ., *Proşloe Yakutov Do Prihoda Russkih Na Lenu (Po Predaniyam Yakutov Bivşego Yakutskogo Okruga)*, Biçik, Yakutsk 1994.
- CAFEROĞLU, Ahmet, *Türk Kavimleri*, Enderun Kitabevi, 2. Bs., İstanbul 1988.
- DOLGİH, B. O., *Rodovoy i Plemenny Sostov Naradov Sibirii v XVII veke*, İzdatelstva-vo AN SSR, Moskova 1960.
- FEDETOVİÇ, J. F., "Saha Yeri ve Saha Türkleri", yay. haz., S. Gömeç, *AÜ. DTCF. Tarih Araştırmaları Dergisi*, 16/26, Ankara 1994, ss. 227-241.
- FISCHER, Yohan Ebergard, *Sibirskaya İstoriya s Samago Otkrıtya Sibiri do Zavoyevaniya Sey Zemli Rossiyskim Orujiyem*, Priimparatorskoy Akademi Nauk, St. Peterburg 1774.
- GOLOVNEV, A. V., *Antropologiya Divijeniya (Drevnosti Severnoy Azii)*, Ugo-Ran Volot, Ekaterinburg 2009.
- GURVİCH, İlya Samuiloviç, *Kultura Severnih Yakutov Olenevodov, k Vaprosu O Pozdnih Etapah Formirovaniya Yakutskogo Naroda*, İzd. Nauka, Moskva 1977.
- "İstoriçeski Predaniya i Rasskazi Yakutov", Ç. 1, AN-SSSR, Moskova-Leningrad 1960.
- İVANOV, M. S., *Toponimika Yakutii: Kratkiy Nauçnopopularniy Oçerk*, Kn. İzd-vo, Yakutsk 1985.
- İVANOV, V. N., *Proishojdenie Nurbinskih Yakutov/Severo Vostok Azii v Kontekste Rossiyskoy İstorii*, Sbornik Nauçnih Statey, Yakutsk 2005.
- KALAŞNİKOF, A. A., *Yakutiya Hronika Fakti, Sabitiya: 1632-1917 gg.* Ç.1, İzdaniye 2-e Dop. Biçik, Yakutsk 2002.
- KİRİŞÇİOĞLU, Mehmet Fatih, "Sahalar (Yakutlar) ve Saha Türkçesi", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 20, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002. ss.133-140.
- KRASOVSKİY, M. A., *Russkie v Yakutskoy Oblasti v XVII v.*, Tipo-Lit. İmp. Un-Ta, Kazan 1895.
- KSENOFONTOV, G. V., *Uranhay Sahalar, "Oçerki Po İstorii Drevniy Yakutov"*, Tom 1,2. Nat. Knijnoe İzd. Res. Saha Yakutsk 1992.
- KSENOFONTOV, G. V., *Elleyada: Materiali Po Monografii i Legendarnoy İstorii Yakutov*, Nauka, Moskova 1977.
- KULAKOVSKİY, A. E., *Nauçnie Trudi, Yakutskoe Knijnoe İzdatelstva*, Yakutsk 1979.
- LİNDENAY, Y. İ., *Opisanie Naradov Sibirii: İstoriko-Etnografiçeskie Materiali o Naradoh Sibirii i Severo-Vostoka (Pervaya Palavina XVII. veka)*, Knijnoe İzdatelstva, Magadan 1983.
- Obzor Yakutskoy Oblasti za 1884 Gadu, Tipografiya Yakutskogo Oblastnogo Pravleniya, Yakutsk 1884*,

Pervaya Vseobşaya Perepis Naseleñniya Rossiskoy İmperii 1897, "Yakutskoy Oblast", İzdanie Tsentralnogo Statişeskogo Komiteta Ministerstva Vinutrennih Del, Moskova 1904.

POPOV, G. A., "Proşloe Yakutii: Sbornik Dökümentov i Meterialov Po İstorii", *Yakutskoy ASSR*, T, 4, Yagu; İgiiPmns So-Ran, Yakutsk 2009.

REMEZOV, S. U., *Çertejnaya Kniga Sibiri, Sostavlennaya Tobolskim Sinom Boyarskim Semenom Remezovim v 1701 Gadu*, Arheografişeskaya Komissiya, St. Peterburg 1701.

STAROSTİNA, M. A., *Kolimskie Yakuti v Serednie XVII- Naçale XX. vv. (Po Meterialam Genealogii)*, Biçik, Yakutsk 2009,

ŞEROŞEVSKİY, V. L., *Saka Yakutlar*, çev. Arif Acaroğlu, 2. Bsk. Selenge Yayınları, İstanbul 2019.

ŞEROŞEVSKİY, V. L., *Yakuti: Opıt Etnografişeskogo isledovaniye*, T. 1, İzd. İmp. Rus. Geografişeskogo Obşestva Na Serdstva Pojertvovanie, İzdaniye İmp. Rus. Geo. Ob. Na Serdstva Pojartivovannie A. İ. Gramavoy, St. Petersburg 1896.

Tamponsky Rayon, İstoria, Kultura, Folklor, Biçik, Yakutsk 2007.

UŞNITSKIY, V. V., *Vaprosi İzuçeniya Ranney Etnişeskoy İstorii i Rodovogo Sostava Naradov Yakutii*, İGİİPMNS So Ran, Yakutsk 2014.

VASİLİEV, F. F., *Voennoe Delo Yakutov*, Biçik, Yakutsk 1995.

YAKOVLEV, E. G., *Hangalastsı Do Veka K Veku; Oçerki Po Drevney İstorii Hangalaskogo Ulusa*, Biçik, Yakutsk 2000.

ZAKHAROV, İ. İ., *İstoria Obosnovaniya: Zakrepleniya Avtoxtonnih Jiteley Srednie-Vilyuskoro Subregiona, İlin*, No 2, Yakutsk 2000.

 GTTAD	
Makale Bilgileri:	
Etik Kurul Kararı:	<i>Etik Kurul Kararından muaftır.</i>
Katılımcı Rızası:	<i>Katılımcı yoktur.</i>
Mali Destek:	<i>Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.</i>
Çıkar Çatışması:	<i>Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.</i>
Telif Hakları:	<i>Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.</i>
Article Information:	
Ethics Committee Approval:	<i>It is exempt from the Ethics Committee Approval</i>
Informed Consent:	<i>No participants.</i>
Financial Support:	<i>The study received no financial support from any institution or project.</i>
Conflict of Interest:	<i>No conflict of interest.</i>
Copyrights:	<i>The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.</i>

**SAHA (YAKUT) BOYLARI VE RUS İŞGALİNİN ARDINDAN YAKUT BÖLGESİNE
YENİDEN YERLEŞİM**